

УДК 342.565.2:340.12

Камінська Н. В. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, м. Київ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7239-8893>

Філософсько-правовий вимір доказування в конституційному судовому процесі

Рец. на кн.: Шаптала Н. К. Доказування у конституційно-судовому процесі: філософсько-правові засади : монографія. Київ : Логос, 2018. 388 с.

Наукова праця, виконана суддею Конституційного Суду України, кандидатом юридичних наук Наталею Костянтинівною Шапталю, репрезентує результати комплексного аналізу закономірностей отримання, вивчення, оцінки та використання доказів у конституційному судовому провадженні та визначення порядку застосування загальноновизнаних принципів і правил формування доказової бази для встановлення істини під час здійснення конституційного судочинства.

Насамперед слід зауважити, що автор є першопрохідцем у дослідженні обраної теми, оскільки питання доказування у вітчизняному конституційному судовому процесі є не просто «малодослідженим», а насправді комплексно не досліджене взагалі.

Наукова праця містить вступ, шість розділів, поділені на тридцять п'ять підрозділів, і висновки.

У розділі 1 «Філософія, теорія і методологія у конституційному судовому процесі і доказування в ньому» проаналізовано теоретико-методологічні передумови дослідження питань, пов'язаних із доказуванням у конституційному судовому процесі.

У розділі 2 монографії «Доказування як пізнання в конституційному судовому процесі» висвітлено результати дослідження питань, пов'язаних із визначенням доказування як пізнання в конституційному судовому процесі.

Розділ 3 «Онтологічні та аксіологічні особливості доказування в конституційному судовому процесі зарубіжних країн» присвячено дослідженню онтологічних та аксіологічних особливостей доказування в конституційному судовому процесі зарубіжних країн за найбільш поширеними системами (моделями) організації судового конституційного контролю, а також принципи доказування в європейських і міжнародних судах під час здійснення наднаціональної юрисдикції на підставі права.

У розділі 4 «Філософсько-правові виміри доказування та доказів у конституційному судовому процесі» схарактеризовано філософський та психологічний зміст доказування в судовому конституційному процесі.

Розділ 5 монографії «Філософсько-правове обґрунтування класифікації суб'єктів доказування

та надання доказів у конституційному судовому процесі» присвячений питанням, пов'язаним із визначенням суб'єктів доказування в конституційному судовому процесі, їх поняттям і класифікацією та правилами надання ними доказів.

У розділі 6 монографії «Оцінка доказів у конституційному судовому процесі» досліджено закономірності й особливості процесу оцінки доказів у конституційному судовому процесі, його світоглядного рівня, логіки та психологічного підґрунтя, проблеми наукового та законодавчого забезпечення діяльності Конституційного Суду України та пропозиції щодо їх подолання.

Висновки містять узагальнені результати дослідження, зокрема авторські концепції щодо питань, пов'язаних із філософсько-правовими вимірами доказування в конституційному судовому процесі, а також пропозиції щодо вдосконалення законодавчого врегулювання діяльності Конституційного Суду України, основні з яких полягають у такому:

– характерною ознакою світоглядного змісту вітчизняного конституційного судового процесу є його орієнтування на захист прав особистості в контексті загальноновизнаних людських цінностей;

– методологію дослідження філософсько-правових засад доказування в конституційному судовому процесі слід визначити як сукупність прийомів дослідження, що застосовують у сучасній вітчизняній та іноземній юридичній науці;

– методи пізнання в процесі доказування в конституційному провадженні доцільно розглядати як структурно-ієрархічну тривірневу систему. До першого (вищого) рівня цієї системи належать загальнонаукові, діалектико-філософські методи; до другого – методи, адаптовані до умов конституційного судочинства; до третього – специфічні методи, які сформувалися в процесі генезису інституту конституційного судового контролю;

– доказування у вітчизняному конституційному судовому процесі підпорядковане загальним гносеологічним закономірностям, яке тлумачать як творчу діяльність суддів та учасників процесу, причому аксіологічний вимір доказів і доказування в цьому процесі залежить від змісту цінностей конституціоналізму, а онтологічний – від визначення поняття буття права, його влас-

тивостей у контексті реалій соціально-політичних умов життєдіяльності соціуму;

– вирішальне значення серед доказів у конституційному судовому процесі мають докази, отримані за допомогою судової логіки, тобто спеціальної складової юридичної логіки, предметом якої є судове обґрунтування (судове доказування), і судової аналітики – інтелектуальної, логіко-мисленнєвої діяльності, спрямованої на виконання практичних завдань;

– доказування в конституційному судовому процесі є формою пізнавальної діяльності, психологічна складова якої ґрунтується на загальних засадах юридичної психології як галузі психології, що вивчає закономірності й механізми психіки людини у сфері регульованих правом відносин;

– розглядаючи питання конституційності правових актів, Конституційний Суд України вивчає та оцінює докази, застосовуючи методологічні прийоми формальної логіки і керуючись філософсько-правовими критеріями, до яких, зокрема, належать:

– аксіологічні фактори, які полягають у відповідності правового акта (його окремих положень) проголошеним актами міжнародного права та закріпленим у вітчизняному конституційному рівні загальнолюдським цінностям;

– онтологічні виміри, згідно з якими конституційний нормативний контроль не може обмежуватися виключно позитивістським підходом, а має ґрунтуватися на збалансованому поєднанні формально-юридичної оцінки його змісту в контексті впливу на соціальні, політичні, економічні, моральні й інші фактори, які превалюють у соціумі;

– конституційна законність, визначальними факторами якої є дотримання конституційно встановленої процедури розгляду, прийняття та набрання чинності правовими актами, а також здійснення органами державної влади та їх посадовими й службовими особами своїх повноважень у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України;

– класифікація доказів у конституційному судовому процесі має ґрунтуватися на їхніх філософсько-методологічних ознаках: логічних, аксіологічних, онтологічних, епістемних, водночас, загальними класифікаційними ознаками для доказів, незалежно від джерела інформації, на підставі якого вони були сформовані, темпоральних ознак тощо, є законність, достовірність, належність і достатність;

– вітчизняний конституційний судовий процес не є змагальним, оскільки, на відміну від судів загальної юрисдикції, особи, залучені до нього, мають статус не сторін, що є обов'язковим у змагальному судовому процесі, а учасників. Оскільки суб'єкти права на подання, звернення або скаргу й інші учасники конституційного судо-

вого процесу не вповноважені законодавцем брати участь у дослідженні, оцінці й використанні доказів, їхній статус у процесі доказування доцільно визначити як суб'єкти надання доказів;

– філософсько-правова та психологічно-розумова категорія «внутрішнє переконання» судді в конституційному судовому процесі є специфічною формою відображення об'єктивної реальності. Однак, будучи за формою та змістом відображенням об'єктивної реальності, внутрішнє переконання одного судді не є критерієм пізнання істинності в конституційному судовому процесі, оскільки цей критерій є рішенням колегіального органу;

– з метою усунення правової невизначеності щодо конституційного положення в частині встановлення принципів діяльності Конституційного Суду України, на погляд автора, доцільно ч. 2 ст. 147 Конституції України викласти в такій редакції: «Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства Конституції, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості й обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків»;

– унаслідок конституційної реформи органи місцевого самоврядування позбавлено права звернення до Конституційного Суду України, хоча протягом 1997–2016 років Суд розглянув значну кількість справ за їхніми конституційними поданнями щодо тлумачення Конституції та законів України, що сприяло однозначному застосуванню норм законодавства в діяльності цих органів. Автор убачає в цьому наявність ознак обмеження гарантованого ст. 7 Конституції України права на самоврядування;

– спираючись на результати цього дослідження й досвід іноземних дослідників, автор пропонує запровадити сучасну систему законодавчого забезпечення діяльності вітчизняного органу конституційної юрисдикції за схемою, яку умовно можна визначити як «Конституція – закони про Конституційний Суд України – інші закони та кодекси». Для цього запропоновано:

– внести зміни до ст. 111, 147 та 150 Конституції України з метою усунення колізій, правової невизначеності, а також обмеження права територіальних громад на самоврядування;

– за аналогією із законодавством, яке регулює діяльність судів загальної юрисдикції України та деяких органів конституційної юрисдикції країн Європи, розробити та прийняти окремі закони з питань: 1) статусу органу конституційної юрисдикції та його суддів; 2) повноважень Суду та порядку звернення до нього; 3) засад й особливостей проведення конституційного судового процесу.

На погляд рецензента, сформульовані автором висновки та рекомендації розвивають філософсько-правове розуміння процесу доказування

та доказів у конституційному судовому процесі та можуть бути використані для подальших досліджень у галузях конституційного права й конституційного судочинства.

Таким чином, попри певні зауваження, а також дискусійність окремих авторських концепцій, є підстави вважати монографію Н. К. Шаптали «Доказування у конституційно-

судовому процесі: філософсько-правові засади» комплексним дослідженням основних аспектів доказування в конституційному судовому процесі, виконаному на високому науковому рівні. Убачається, що видання буде корисним для працівників органів законодавчої, виконавчої та судової влади, місцевого самоврядування, науковців і здобувачів ступенів вищої освіти.

Рецензія надійшла до редколегії 19.12.2018

Kaminska N. – Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Constitutional Law and Human Rights of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7239-8893>

The Philosophical and Legal Admeasurement of Establishment in Constitutional Litigation Process

Review of the book: Shaptala N. Establishment in constitutional litigation process: a philosophical-legal framework : monograph. Kyiv : Lohos, 2018. 388 p.